

PAPER DETAILS

TITLE: ISTANKÖY'DEKİ ESKİ TÜRK YER ADLARI

AUTHORS: Mehmet Turgut BERBERCAN

PAGES: 135-150

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/641844>

İSTANKÖY'DEKİ ESKİ TÜRK YER ADLARI

Mehmet Turgut BERBERCAN*

Özet

Bilinen en eski zamandan günümüze, bir dilin ve kültürün bir coğrafya üzerindeki tâkibi, o coğrafya üzerinde bulunarak birer etno-kültürel iz olarak varlığını koruyan yer adlarının tespit edilmesiyle mümkündür. Bu sebeple yer adları (toponimler), kültürlerin ve dillerin coğrafya üzerindeki en önemli izleridir. Türklerin geçmişten günümüze, hâkimiyet kazandıkları coğrafyalardaki kalıcı dil ve kültür etkilerinin araştırılması, doğal olarak Türk göç ve akınlarının akabinde gerçekleşen yerleşim hareketlerinin sonucunda, yerleşilen coğrafyalardaki dağlara, nehlere, ovalara ve yaylalara, tüm coğrafi şekillere ve kurulan yahut yerleşilen köylere, mahallelere, şehirlere takılan Türkçe isimleri filolojik cepheden araştırmakla başlayacaktır. Dil-kültürel (Lingo-cultural) etki bağlamında, yer adları üzerinde yapılan çalışmaların sonuçlarını analitik bir perspektifte incelemek gereği ayrıca doğmaktadır. Bu hedefle çalışmada, Osmanlı Türklerinin bir devamı ve bakiyesi olarak, Türk dünyasının batısında bulunan Ege adalarından biri olan İstanköy'deki şimdiye kadar unutulmuş Türklüğe ait yer adları filolojik bir düzlemde incelenmiştir. İstanköy'de yapılan saha çalışmasından elde edilen veriler ve eski harita verileri temel alınan esas kaynaklardır.

Anahtar Kelimeler: İstanköy, Türkler, Türkçe, Yer adları.

Old Turkish Toponyms in Istantkoy (KOS)

Abstract

From the past to present, following the traces of a language and culture on a land is possible with to determine the toponyms which are conserved as an ethno-cultural trace on that land. For that reason, toponyms are the foremost evidence for cultures and languages on the geography. To examine the permanent effects of Turkish language and culture on the land governed by Turks begins with the philological survey on Turkish names from past to today given to mountains, rivers, plateaus and all

* Doç. Dr., Çankırı Karatekin Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Başkanı, mtberbercan@karatekin.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0001-9847-384X>

geographical areas and also to established or populated villages, districts, cities etc. via activism of Turkish migration and influx. Additionally, conclusions of the toponym studies in the context of lingo-cultural effects requires dissection on an analytical perspective. In line with this objective, in this work, a philological analysis is made on Turkish toponyms belonging to the unheeded Turks of Kos, as a continuation and remainders of Ottomans in the Aegean Islands on the west side of Turkic World. The basic sources of this work are the datas gained from the fieldwork and records of the old mappery.

Key words: *Kos, Istantkoy, Turks, Turkish, toponyms.*

Giriş

Yüz ölçümü açısından Ege'deki büyük adalardan biri olan Midilli'de çok sayıda Türkçe yer ismi vardı. Bu adadaki Türklerin göç etmesi, mübadele, kıyımlar ve asimilasyon neticesinde adada Türk kalmayınca yer isimleri de ortadan kalkmıştır. Aynı şekilde İstanköy Adası, Midilli Adası'na benzemek suretiyle yoğun bir Türk nüfusunu barındırmaktaydı. Rumlardan fazla Türk bu adada yaşırdı. Anadolu'dan, Girit'ten ve Eğriboz'dan çok göç almış olan İstanköy, verimli toprakları, tarım için elverişli arazileri, zeytinlikleri, limon bahçeleri ve bağlarıyla (asma – üzüm) cazip bir yerdi. İstanköy Adası'nda bugün bir Türk nüfusunun bulunması, adanın İtalyanların eline geçmesi vesilesiyle dolaylı olarak gerçekleşmiştir. Eğer Kuzeydoğu Ege adaları gibi (Gökçeada [İmroz] ve Bozcaada [Tenedos] hariç) İstanköy de mübadeleye tâbi olsaydı Türk nüfus hiç kalmayacak, kalanlarsa asimile olacaktı. İtalyanların II. Dünya Savaşı'nda yenilmesine kadar geçen devrede ada, Türk kültürünü ve dilini korumuş, bu sebeple Rodos ile birlikte Türkçenin konuşulduğu ve Türk kültürünün yaşatıldığı Yunan adaları olarak istisnai yere sahip olmuştur. İtalyanlardan sonra kısa sürelerle Alman ve İngiliz egemenliğinde kalan On İki Adalar bölgesi (İstanköy ve Rodos civarı adalar) Yunanistan'a bırakılınca Rum kültürü baskınlaşmış (ayrıca bkz. Özgün, 2015, s. 15-25), Rumcanın ve Rum âdetlerinin etkisi artmıştır.

Bugün İstanköy'de Türkçe unutulmasa da genç nüfusta Rumca daha çok kullanılmaktadır. İstanköy'de bulunduğum zaman zarfında bu adadaki orta yaşlı ve yaşlı nüfusun Türkiye'ye ve Türkçeye sempatisinin çok belirgin olduğunu bizzat şahit oldum. Gençlerde ise şuurlu ve yoğun bir ilginin bulunduğunu söylemek yanlış olacaktır. Çünkü Türkiye sadece TV'lerde ve futboldadır. Türkiye'nin İstanköy'deki Türklüğün, Türkçenin ve Türk kültürünün yaşatılması için çaba sarfetmede geç kaldığını söylemek gerçekçi bir tutumdur. Rumların Gökçeada ve Bozcaada'daki çabaları, kendi kültürlerinden kalan izlere sarılarak sahip çıkmaları hatta toprak satın almaları, kendi ilkokullarını kurmaları doğal ise İstanköy'de ve Rodos'ta ve hatta Sakız ile Midilli'deki

Türk izlerine sahip çıkmak, bu adaları kendi kültür miraslarının bir parçası görmek doğal olarak Türk çocuklarının da hakkıdır.¹ Hâlen mezarları, türbeleri, camileri ve çeşmeleriyle, bedenlen hepsinde bulunmasa bile Türk varlığı, Ege adalarında mevcudiyetini devam ettirmektedir.

(Harita-1: İstanköy [Kos])

{<http://www.bl.uk/onlinegallery/onlineex/maps/europe/4900594.html>}

İstanköy’de, kayda geçmiş bir şekilde 1500 olarak bilinen fakat gerçekte biraz daha fazla bulunduğu düşünülen Türk nüfus, evlenmeler ve dolaylı kültürel asimilasyonlar sonucunda, ilerleyen yıllarda daha da azalacaktır. Adadaki Türk kültürü yok olacak yahut iyice pasifize edilmiş olacaktır. İyimser bir bakışla, İstanköy’de hâlen Türklerin ve Türk havasının bulunması bir şanstır. Bu kültür, yapılan ileri araştırmalarla tafsilatlı analizlere tâbi tutulmalı, böylece Türklüğün Ege adalarına sirayet etmiş böylesine mühim bir alanı da aydınlanmış olacaktır (Yapılan kısmî çalışmalardan biri olarak bkz. *Rodos ve İstanköy Türklüğü Ansiklopedisi*, 2017). Midilli gibi 500 sene Türk varlığının önemli bir merkezi olmuş, yüzlerce Türkçe yer ismine sahip adada, bir tane Türk kalmamış olduğu için Türk’ün izi de kolayca silinmektedir. Fakat İstanköy ve Rodos, hâlen Türklüğün merkezidir. Bu adalarda Türkler yaşamaktadır. Siyasi düşünceler bir tarafa bırakılarak, çünkü ülkeler arasında yaşanacak tatsız bir gelişmeye neden olabilir, On İki Adalar Türklüğü dil,

1 Avrupa Milletleri Federal Birliği (FUE)nin Rodos ve İstanköy Türklerinin hakları, Yunanistan içindeki statüleri ile ilgili kamuoyunu bilgilendiren önemli bir çalışması mevcuttur (bkz. Fautré, 2017). Türkiye’de, “Rodos, İstanköy ve Onikiada Türkleri Kültür ve Dayanışma Derneği” ismiyle kurulmuş ayrıca bir dernek bulunmaktadır.

tarih, coğrafya ve folklor açısından incelenmeli, koruma altına alınmalıdır. Bu gayret, Türk dilinin, tarihinin ve folklorunun Türk dünyasının batısındaki gelişimini aydınlatmak açısından pek tabii olarak önemli bir adım olacaktır.

1. Yer Adlarının Dil ve Kültür Açısından Önemi

Yer adları (toponimler), kültürlerin ve dillerin coğrafya üzerindeki en önemli izleridir. Bir coğrafyadaki kültürün araştırılması, o kültüre ait kişilerin o coğrafyadaki yerlere (dağlara, nehirlere, ovalara ve yaylalara, tüm coğrafi şekillere ve tabii köylere ve şehirlere) koydukları isimleri araştırmakla başlar.² Çünkü yaşam, zamana bağlı olduğu kadar mekâna da bağlıdır. Mekânın yani her şeyiyle mekânı kapsayan coğrafyanın insana anlattığı onun koskoca mazisidir. Mazi, mekânda yaşandığına göre, mekâna verilen isim, o ismi kullanan milletin malıdır. Kültür araştırmacıları, dilciler, filologlar ve tarihçiler, yer adlarının altındaki izi bularak hangi mekân söz konusuysa orada, yüzyılları aşkınca süre üzerinde yaşamış nesilleri keşfedecektir. Ege adalarındaki Türkçe yer adlarını tespit etmek “Bu adalar tekrar bizim olsun” gibi bir parolayla değil, “Adalar kültürleriyle bizim olsun” şeklindeki maksatla çıkış noktası bulmuştur. Başlangıç için belli bir yol katetmek ve bir giriş yapmak gerekiyor.

Türklük biliminde, Türk yer adlarının önemine dikkat çeken ilk isim 11. yüzyılda yaşamış büyük Türk âlimi Kaşgarlı Mahmud’dur. Kaşgarlı Mahmud, dolaştığı Türk halklarının toponimik, etnonimik ve antroponimik durum ve telakkilerini belirtmek suretiyle, çağının Türk toponomastik yapısını da meydana koymuş bulunmaktadır. Dilin ayrılmaz bir parçası olan bu sahanın Kaşgarlı Mahmud tarafından dikkat nazarında tutulması, haklı olarak ona, Türk toponomastika araştırmacılığının babalığını da kazandırmıştır (Caferoğlu, 1974, s. 22; Berbercan, 2018, s. 3). Bugüne kadar, Anadolu’daki yabancı kökenli yer adları üzerinde durulan birçok çalışma yapılmış ve adeta Türkleri Anadolu’nun yerlisi değil de yabancısıymış gibi gösteren muhtelif çalışmalar çıkmıştır. Bu çalışmaların birçoğunda çalışma sahiplerinin ideolojik sebepleri ve Türklüğe karşı duyulan negatif tutum önde gelen saik olmuştur. Hâlbuki Grekçede “doğu” anlamına gelen “Anatolia”yı “Ana-dolu”, Grekçede “deniz” anlamındaki “Pontus”u³ “Kuzey denizi” anlamıyla “Kara-deniz”⁴ yapan ve

2 Şimdiye kadar çeşitli bölgeler bazında özel yahut genel olarak yer adlarının dil ve kültür açısından önemini işleyen birçok çalışma yapılmıştır. Bu çalışmaları kapsayan tafsilatı ve bibliyografyayı burada kaydetmek lüzumu görülmemiştir.

3 Anadolu üzerine yaptığı araştırmalar ve Anadolu tarihiyle ilgili muteber yazılarıyla tanıyan Halikarnas Balıkcısı, “İyonyalılar Karadeniz’e “Pontos” ismini vermişti (1977, s. 16); Grekler Karadeniz’e ulaştıklarında ilk kez gördükleri bu denize “pontos” yani “deniz” demişlerdir (1985, s. 207-208)” şeklinde bilgi vermiştir.

4 Eski Türk kültüründe “kara”nın kuzeyi, “al – kızıl”ın güneyi, “ak”ın batıyı, “gök (mavi)”ün

dahası “Anadolu”yu 11. yüzyıldan itibaren çoğunluk ve baskın kültür birikimiyle “Türkiye (= Turcia)” olarak Batılılara andıran yine Türkler olmuştur.

Eğer yer adları çok eski bir kökene ve uzun bir geçmişe ve hatta bilinmeyen bir tarihe gidiyorsa o yer adının kalıcılığı fazlalaşmaktadır. Misâlen, bugün Anadolu’da Hititlerden kalan birçok eski yerleşime ait yer adı mevcuttur, ses açısından değişse de hâlen kullanılmaktadır. Fakat yer adlarının koyucusu kavim, siyasi olarak güçsüz ve kültürel dinamikler açısından aynı coğrafyada uzun süre tarihe direnebilecek bir yapıda değilse, çabuk asimile olan ve kendisini yaşadığı yerde orijinal bir millet yapan değerlere sahip değilse, doğal olarak varlığıyla aynı oranda bulunan kısa bir müddet, hâkim olarak tuttuğu yere koyduğu isim ve sürülen halkıyla birlikte silinip gidecektir. Türkler, tarih boyunca göçtükleri bölgelerde kendi yer adlarıyla yaşamışlardır. Anadolu coğrafyasında hazır bulunan yer adlarını Türk telaffuzuyla Türkçeleştirmiş ve Türk yerleşimleri yoluyla Anadolu’daki yer adlarını misli misli Türkçe yer adlarıyla zenginleştirmişlerdir.⁵ 20. yüzyılın hemen başındaki siyasi hadiseler, anlaşma metinlerindeki zorlayıcı hükümler olmasaydı, bugün özellikle Rumeli’deki Türk varlığının hâlen büyük bir kitle hâlinde bulunması muhtemeldi. Vaktiyle üzerinde Türklerin yaşadığı ama bugün hiç Türk’ün bulunmadığı bazı yerlerde Türkçe yer adlarıyla karşılaşılması, Türk’ün gittiği yeri sadece toprak olarak değil, vatan olarak görmesi sebebiyledir. Türklerin toprak edindikleri yeri ebedî bir şekilde ruhen kendilerine ait etmeleri, o topraklarda bıraktıkları silinmeyecek izlerle sabittir.

Osmanlı İmparatorluğu zamanında, Türkler için yerleşime açılan çeşitli yerlere ait Türkçe kökenli olmayan bazı toponimlerin Türk telaffuzuyla yeniden şekillendirildiği ve Türk dilindeki benzer bir kelime ile yerli hâle getirilip halk dilinde yaygınlık kazandığı görülmektedir. *Limni* (Lemnos) adasına yaz mevsiminde dahi rüzgârlı ve bu sebeple serin olan havası sebebiyle “İlimli”, *Tasos* (Thassos) adasına taşlık arazisi sebebiyle “Taşöz” ya da “Taşoz”, *Samotraki* (Samothraki) adasına rakım olarak yüksek olması sebebiyle “Semadirek”, *Leros* adasına “İleriye”, *Patmos* adasına “Batnaz” ya da “Batmaz”, *Sisam* (Samos⁶) adasına bolca yetiştirilen susam bitkisi sebebiyle “Susam”, *Kalimnos* adasına ise vaktiyle adada gelişmiş sanatlardan kilimcilik sebebiyle “Kalimno” kelimesine benzemek suretiyle “Kilimli” isminin verilmesi önde

doğuyu temsil ettiği bilinir. Dikkat edilirse; *Akdeniz*, *Karadeniz*, *Kızıldeniz* şeklindeki isimlendirmelerde, renklerin yönleri temsilen kullanıldığı görülmektedir (Berbercan, 2013, s. 209).

5 Türkiye yer adlarının sınıflandırılması ile ilgili genel çalışmalar olarak ayrıca bkz. Eren, 1965; Başkan, 1970; Gülensoy, 1998; İ. Şahin, 2015/a ve 2015/b; vd.

6 Samos adasına vaktiyle işgal için gelen Arapların “sema” kelimesinden hareketle adanın yüksekliğine atfen bu ismi taktığı ve Grekçeye kelimenin “Samos” şeklinde geçtiği bilinmektedir.

gelen örnekler olarak kaydedilmelidir.⁷ Osmanlı Türklerince koyulan bu isimlerin mevcudiyeti, belge ve kayıtlardaki varlığı, Ege adalarının adlarıyla birlikte birer Türk yurdu olarak vatan kabul edildiğini göstermektedir.

2. İstanköy'de Türkçe Yer Adları

Eski çağlarda kadim Anadolu halklarına ait bulunan ve sırayla Helen, Pers, Roma ve Bizans hâkimiyetinde kalan İstanköy, 14. asırda Saint-Jean Şövalyelerinin eline geçmiş, 200 yıllık şövalyeler idaresinin akabinde 1523'te Türk devletine bağlanmıştır. 1912'deki İtalyan işgaline kadar hesap edilirse, İstanköy tam 389 yıl Osmanlı Devleti'nin bir kazası olmuştur. Anadolu'ya ortalama 8 mil yakınlıkta bulunan (287 kilometrekarelik kara alanıyla Bodrum yarımadasının karşısında, Gökova körfezinin tam ağzında bulunmaktadır) İstanköy'de bugün, geçmişe oranla çok az sayıda Türk yaşamaktadır. Fakat Türk dili ve kültürünün devam ettiği, yaşatıldığı bir yer olması sebebiyle Türk dünyası için önemi büyüktür. Halkın kendine mahsus bir Türk ağzı (ayrıca bkz. Berbercan, 2018/a), Anadolu kökenli bir kültürü ve folklorü vardır. İstanköy Türkleri, Rodos Türkleriyle birlikte, Türk dünyası içinde sahipsiz kalmışlardır. 1947'den sonra adanın Yunanistan'a bırakılması ve 1960'lardan itibaren şiddetlenen Kıbrıs olaylarının İstanköy'e dolaylı olarak aksetmesi neticesinde, Yunanistan'da gelişen negatif tutumların sebep olduğu bir politikayla kültürel açıdan izole edilmiş ve yalnızlaştırılmışlardır. Bugün Türkiye'ye düşen görev, İstanköy Türklerinin yanında bulunmak, kültürel destek sağlamak ve bilhassa Gökçeada'da açılmasına izin verilen Rum ilkokulunun bir benzeri olarak İstanköy'de bir Türk okulunun faaliyette bulunmasını acilen sağlamaktır. Her şeye rağmen İstanköy'de Türk kültürü varlığını korumaya çalışmaktadır. Adalı Türklerce kurulan çeşitli vakıf ve dernekler yoluyla Osmanlı-Türk mirası az da olsa yaşatılmaktadır. Eski Türk varlığının izleri, İstanköy'ün hemen hemen her yerinde bulunarak bugüne ulaşan bilhassa cami, çeşme, hamam gibi eserler ile eserlerin üzerinde rastlanan kitabelerde görülmektedir.

İstanköy'e ilk yerleşen Türkler Bektaşî Türklerdir. Adanın tamamen Türklerin kontrolüne geçmesi neticesinde Sünnî Türk nüfus İstanköy'de yoğunlaşmıştır. 1912'ye kadar İstanköy'de yaşayan toplam nüfusun büyük bir kısmı Türk'tü ve Rum nüfus oldukça azdı. 1912'deki işgalden sonra, Türk nüfus büyük bir azalma kaydetmiştir. Osmanlı amirallerinden Ali Fuad'ın "Adalarımız Türkiye'den, Anadolu'dan Ayrılamaz" isimli eserinde verdiği nüfus bilgisine göre, 1920'lerde adada 17.824 kişi yaşamaktaydı ve bu nüfusun 9863'ü Müslüman'dı (Ali Fuad, 1338, s. 24). Bugün ada merkezi olan Kos'ta ve Kos'a çok yakın bulunan Germe (Platani) kasabasında Türk nüfus

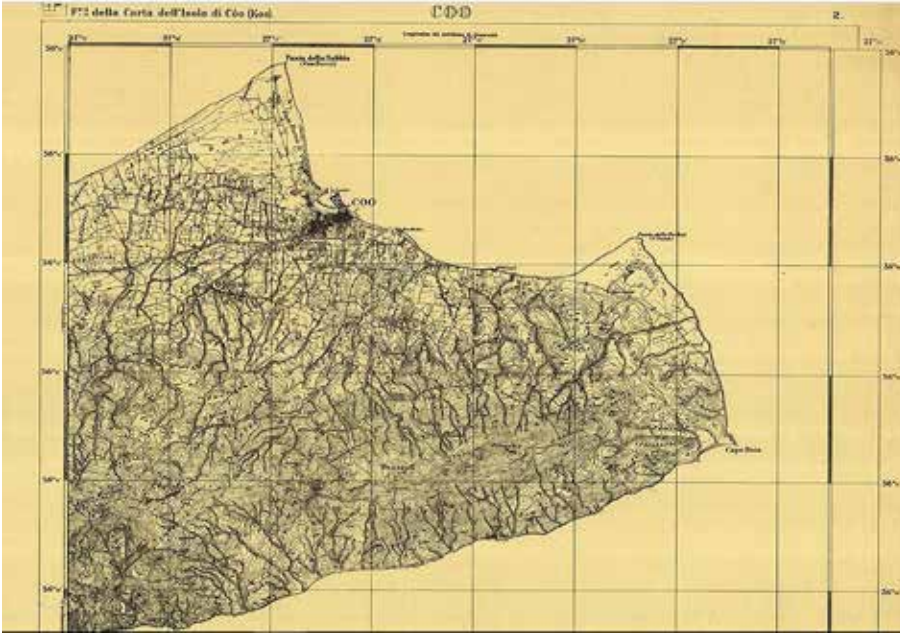
7 "Midilli" ve "Sakız" ada isimlerinin nereden geldiği hususundaki bilgiler için ayrıca bkz. (Berbercan, 2014 s. 19-20; Berbercan, 2016).

bulunmaktadır. Ayrıca az miktarda, eski bir Bektaşî köyü olan Kabapınar'da (Kako pinari) Türk nüfus vardır. Bugün toplamda 1500 civarında oldukları zikredilen ve çoğunun tahsilsiz olduğu bilinen Türkler, "Türk" olarak değil sadece "Müslüman" olarak nüfusa kaydedilmektedir.

Adaya Türklerce verilen İstanköy ismi, "istan" ve "köy" olmak üzere iki parçadan oluşmaktadır. Birinci parça, Grekçedeki artikel "stin"den gelmekte olup Türk telaffuzunda "istan" hâlini almıştır. Halikarnas Balıkcısı, Türkçe-de Grekçedeki harf-i tarif (*article definitif*) "stin"ın (bazen sadece /s-/ ya da /z-/ olarak telaffuz edilir) ses değişimiyle birlikte kullanıldığı kelimeye bitiş-tirildiğini [misâlen "Stin Myrina"dan İzmir, "Stin Poli(s)"den İstanbul, "Stin Ko(s)"dan İstanköy (= Kos), "Stin Nikea"dan İznik, "Stin Nikomediya"dan İzmit] kaydetmiştir (Halikarnas Balıkcısı, 1977, s. 159-160, 285; 1985, s. 62-63). İkinci parça olan "köy", Türk telaffuzunda "Ko(s)" kelimesine ses açısından oldukça yakın bulunması ve adadaki yoğun tarımsal faaliyete Türkçedeki en uygun isim olması sebebiyle Türklerce seçilmiş bir isimdir [/koo/ > /köy/] (Ayrıca bkz. Berbercan, 2018/b, s. 20-21). Yukarıda da belirtildiği gibi, Osmanlı devrinde Türkler için yerleşime açılan çeşitli yerlere ait Türkçe kökenli olmayan bazı toponimlerin Türk telaffuzuyla yeniden şekillendirildiği ve yerli hâle getirilip halk dilinde yaygınlık kazandığı görülmektedir.

1912'de İstanköy'e gelen İtalyanlar, adayı tanımak ve coğrafi özelliklerini, yerleşim yerlerini tespit etmek için çeşitli haritalar yapmışlardır. Öncelikle İtalyan işgalcilerin İstanköy'deki yerli halkı, Türk ya da Rum fark etmeksizin aynı halk olarak gördüklerini belirtmek gerekir. Öyle ki, İstanköy'de meşhur olan bir sözle İtalyan işgalciler, ada halkını İtalyanca "*Una fatsa, una ratsa*" yani "aynı yüz, aynı ırk" olarak tanımlamıştır. Pek tabii olarak fiziksel benzerlik Akdeniz halkları için aynı coğrafyada yaşamının zorunlu bir gerçeği olsa da dil ve kültür, halklar arasındaki ayrımın en belirgin yanını oluşturmaktadır. Faşist idaredeki İtalya'nın İstanköy'deki bazı Türk eserlerini tahrip ederek yerlerine başka binalar diktiği, yol çalışmaları esnasında türbelere zarar verdiği bilinmektedir. Bununla birlikte, Türklerle Rumları bazı noktalarda eşit mesafede tutup aynı görmeleri İtalyanların adadaki çok kültürlü yapı için tek faydası olmuştur. Ayrıca asıl önemli olan İtalyanların İstanköy'deki yer adlarına doğrudan müdahale etmemeleri ve yaptıkları haritalarda Türkçe yer adlarına yer vermeleridir. İşte bu noktada, İtalyan haritalarının Türk toponimlerinin tespit edilmesinde özel bir yeri bulunmaktadır. Çünkü bugün İstanköy (Kos) haritalarına bakıldığında sadece Yunanca yer adları görülmektedir. Bu durum, Yunanistan'ın 1947'den itibaren Türk yer adlarını değiştirdiğini ve yerlerine başka adlar geçirdiğini göstermektedir. Bu çalışmada, İngiltere'de Londra'da British Museum'da mahfuz bulunan bir İtalyan haritası olan "Della Carta dell'Isola di Cáo (Kos [İstanköy] Adası Haritası)" göz önünde bulundurularak

(bkz. *Harita-2*) hâlihazırda İstanköy Türklerinin atalarından birer miras olarak kendi aralarında kullandıkları fakat Yunanistan'ın resmî olarak tanımadığı yer isimleri sınıflandırılarak tanıtılacaktır.

(Harita-2: *Carta dell'Isola di Coo* [İtalyanların İstanköy haritasından bir parça])

{<http://www.bl.uk/onlinegallery/onlineex/maps/europe/largeimage138628.html>}

i. Dağ ve Tepe Adları (Oronyms):

1. çataltepe : Gr. *Ambavri*.
2. çingen dağı : Çingana olarak da biliniyor.
3. *galatepe* : İt. *Cagiorgalatepe* [< kâgir kale tepe].
4. *gerentepe* : hdb.

ii. Akarsu Adları (Hidronyms):

5. *alış pigadi* : Alış kuyusu (Gr. *pigadi* “kuyu”); antroponimlerin yer adı olarak kullanımına bir örnek; İt. *Alisi pigadi*.
6. *arap pigadi* : Arap kuyusu (Gr. *pigadi* “kuyu”); İt. *Arapi pigadi*.
7. *boklu dere* : hdb.
8. çamırlıguyu : hdb.
9. *dermen deresi* : < değirmen deresi; İt. *Dermen Dere*.
10. *gurudere* ~ *kurudere* : İt. *Curu Dere*.

11. ılıca : Gr. *Thermi* (Kaplıca bölgesi).

12. kabapınar : Gr. *Kakoprinari* / İt. *Kapa Pinari*; Esas olarak bir Bektaşî Türk köyü idi.

13. karadere : hdb.

14. kiremitli dere : Kabapınar’a yakın bulunan ve kızılımsı akmasıyla ünlü bir dere.

15. sarıkuyu : hdb.

16. tuzla : tuz çıkartılan bölgenin adı.

17. yılan deresi : hdb.

iii. Mahalle/Köy ve Kasaba Adları (Oikonyms):

18. aspa : İstanköy merkez şehrinin (Kos) bir mahallesi idi; ada ağzında *haspa* (hafif davranışları olduğu düşünülen kız ya da kadın) kelimesinin /h/ düşmesiyle gelişmiş bir şeklidir.

19. bozuk : İstanköy merkez şehrinin (Kos) bir mahallesi idi.

20. cami : Germe’nin bir mahallesi (Olukbaşı Cami mahallesi).

21. çilimbiri : < *kilimbiri*? - Kilim kelimesiyle bağlantılı düşünülebilir; İt. *Cilimbiri*.

22. dombana : < *don baba*? - Germe’nin bir mahallesi.

23. germe : Gr. *Platani* / İt. *Germe*; Rumlar bu ismi Germe’de vaktiyle bulunduğu düşünülen *Keramote* kilisesinin isminden getirir. Fakat, Datça tarafında bulunan ve Osmanlı döneminde bir tür hapishane olan *Gere-me* bölgesinden İstanköy’e çok Türk göçtüğü için bu yer adından geldiği de düşünülmektedir (Osmanlı yer adı olarak *گرمه* için bkz. Akbayan, 2001, s. 59b). Yapısal açıdan kelimenin *ger-* fiilinden türetilerek /-me/ ile isim oluşturduğu ve “gerilmiş, yani düz edilmiş, düzlük” anlamı kazandığı ileri sürülebilir. Fakat farklı bir görüş olarak “germe”, Farsça olup çabuk yetişen meyve ve özellikle turfanda kavun anlamına gelmektedir. [Bu bilgi için bkz. (Ceylan, 2004, s. 79)]. Anadolu’da “germe” adını taşıyan yerler arasında, Çankırı’nın merkez ilçesine bağlı olan ve kavunuyla meşhur “Germece” köyü ayrıca sayılabilir [ayrıca krş. *germeçe*: (Gülensoy, 1995/a, s. 21b).

24. görük : Germe’nin bir mahallesi.

25. helvacılar : İstanköy merkez şehrinin (Kos) bir mahallesi. Türk mahallesi idi.

26. hendekli : İstanköy merkez şehrinin (Kos) bir mahallesi.

27. *ispenye* : Gr. *Asfendiou* (Türk telaffuzunda *asfendi*); İstanköy'de “Antalya gâvuru” olarak halk arasında anılmış Antalya Aspendos civarı Rumlarının Osmanlı'ya isyan etmeleri sebebiyle İstanköy'e sürüldüğü bilinmektedir. Bu sebeple *Aspendos* isminden hareketle bu Rumların yerleştiği yere “İspenye” denmiştir. Ayrıca Girit'te *Asfendo* isminde bir köy bulunmaktadır.

28. *kaleköy* : Gr. *Antimahia*; “Sallanbaş kalesi”, *Andimahya* kalesinin diğer adıdır. Kale içindeki sallanan taş sebebiyle bu ad Türklerce takılmıştır. Ayrıca kale içinde Süleymaniye Camii vardı; minare kaidesi durmaktadır. Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nde “*Bir ayda feth edin deyü nefes edüp and-ı mâh etdim dedikleri için Andimahi kalası demesinin sebeb-i tesmiyesi oldur*” şeklinde bir rivayet vardır. Rivayete istinaden *andimahya* kelimesinin Kanuni'nin söz konusu ifadesinden doğduğu ileri sürülebilir (Evliya Çelebi, 2005, s. 109).

29. *kefalos* : Gr. *Kefalos*; İstanköy'ün batı yönündeki en uç noktasını teşkil eden ve adeta “kafa”ya benzeyen, haritada çıkıntılı bir şekilde görünen yarımadaanın ismidir. Ada halkının belirttiği şekilde Türkçe “kafalı” kelimesinden gelişerek Rumcada *kefalos* kelime şekli oluşmuştur.

30. *kibare* : Gr. *Zipari*; halk rivayetine göre bir Türk paşasının kızının adından gelmektedir. Buraya *Kibar ovası* da denir. Kelimenin *cibare* şeklinde bir varyantı da bulunmaktadır. Türkçedeki *civar* kelimesiyle ilgisi kurulabilir. Keza bu yer adının ada merkezinin oldukça yakınında yani “civar”ında bulunması bu düşüncüyü desteklemektedir.

31. *kocayalı* : İstanköy merkez şehrinin (Kos) Frenk-Ortodoks mahallesiydi. Burada bir şehitlik vardı. Yediefendiler mezarlığı burada bulunmaktaydı. İtalyanlar bu mezarlığı kaldırıp yol yaptılar.

32. *konyarı* : Eski Pili (Gr. *Palaio Pili*); diğer adıyla *Konyalı* (Gr. *Konia-río*) köyü.

33. *kumburnu* : Gr. *C. Ammoudia* / İt. *Cum burnu*; adanın kuzeyinde doğuda bulunan burnun ismi olup aynı zamanda İstanköy merkez şehrinin (Kos) bir mahallesiydi.

34. *maraşkapı* : İstanköy merkez şehrinin (Kos) bir mahallesi. Etnik olarak Türk-Rum karışık yerleşim vardı.

35. *narince* ~ *narence* : İstanköy'deki (Pili, Andimahya ve Kefalos ile birlikte Piri Reis'in saydığı) dört büyük kaleden biridir (bkz. Piri Reis, 1973, s. 209); merkezdeki kalenin adıdır. Evliya Çelebi, limonun bol yetişmesinden dolayı İstanköy'e tarih kitaplarında “narenç evi” dendiğini bildirir {*Ve kütüb-i tevârîhânda bu cezîreye Dâr-ı Nârenc deyü tahrîr etmişlerdir. Hattâ limon ve turunc şükûfesi mahallinde altı mil karşı Bodurum kalasında şükûfenin râyiha-i tayyibesi istişâm olunur*} (Evliya Çelebi, 2005, s. 108); *Narince*

ismi bu bilgiye istinaden *narenç* ile ilgili olabilir. Ancak Türkistan’da *Narın*, *Narınkol* ve Anadolu’da *Narınçalı*, *Narince* gibi yer adlarının varlığı ayrıca söz konusudur (bkz. Ceylan, 2004, s. 85; Gülensoy, 1995/b, s. 167).

36. *ortaköy* : İstanköy merkez şehrinin (Kos) bir mahallesi. Türk mahallesi idi.

37. *pınarıüstü* : Germe’nin bir mahallesi.

38. *rumeli* : İstanköy merkez şehrinde (Kos) Eğriboz adalı Türklerin yerleştirildiği mahalleydi.

39. *soğuksu* : İstanköy merkez şehrinin (Kos) bir mahallesi. Türk mahallesi idi.

40. *tabahna* : < *tabakhane*; İstanköy merkez şehrinin (Kos) bir mahallesi. Türk mahallesi idi.

41. *taşlık* : Germe’de bir mahalle.

42. *yapılı* : Gr. *Giapili* / İt. *Giapili*; sıva toprağının temin edildiği bir köy olması sebebiyle Türkçe *yapı* kelimesinden türetilmiş *yapı+lı*.

43. *yeni pili* : Gr. *Pyli*.

44. *yenikapı* : İstanköy merkez şehrinin (Kos) bir mahallesi. Türk mahallesi idi.

iv. Yöre, Mevki, Mezra Adları (Horonyms)

45. *alamanya* : hdb. Türklerce adadaki antik Hipokrat hastanesi civarına verilen isim olup Alman turistlerin buraya sık gelmeleri sebebiyle bölgeye verilmiştir.

46. *anadolabakar* : Adanın Anadolu’yu gören sahil şeridi.

47. *aşık hasan* : Selver’e yakın bir yerde.

48. *bilezikli* : İt. *Bilesici*.

49. *bütünkiste* : hdb.

50. *çamlıca* : İt. *Giamlichia*.

51. *çayır* : hdb.

52. *dermendibi* : < *değirmen dibi*; hdb.

53. *kalami* : Gr. < Tr. < Ar. *kalem* “kamış”; krş. İstanbul’a ait bir oykonim: *Kalamis* {Kalamış}.

54. *karaçit* : İt. *Kara Chidi*.

55. *karali* : < *kara ali* (antroponimlerin yer adı olarak kullanımına bir örnek); İt. *Carali*.

56. *karahıdır* : hdb.

57. *kocayalı* : Kumburnu civarı, plaj bölgesi.

58. *kuleli* : İt. *Culela*.

59. *laleli* : İt. *Laleli*.

60. *leylekyuvası* : hdb.

61. *mamali* : < *mehmet ali* (antroponimlerin yer adı olarak kullanımına bir örnek); Gr. *Mamali* / İt. *Mamali*.

62. *müezzin* : İt. *Muessini*.

63. *görek* : Kabapınar tarafında bir mevki.

64. *server* ~ *selver* : Gr. *Selveri*; servi ağaçları sebebiyle bu ismi almıştır.

65. *şerifali* : bir avlak yeri.

66. *vakıf* : İt. *Vacufi*.

67. *yarılı* : İt. *Iarili*.

68. *öteyüz* : Adanın kuzey sahillerine verilen isim.

v. Bağ-Bahçe Adları (Agroonyms)

69. *andızlı* : İt. *Andisli*; Tr. *andız* “servigillerden [Juniperus] bir ağaç, bir ardıç türü; çok dallı bir ağaçtır ve meyvesinden pekmez yapılır”; ayrıca bkz. 75.

70. *bamyalık* : İt. *Bamialichi*.

71. *deliyanni* : Üzüm bağlarıyla meşhur bir bölge (*deli* + *yanni* [Rum erkek adı]; antroponimlerin yer adı olarak kullanımına bir örnek).

72. *govancıbağ* : hdb.

73. *incirlik* : İt. *İngirlich*.

74. *petmeslik* : < *pekmezlik* (Bağlarıyla meşhur bir bölge); İt. *Petmeslich*.

75. *yassı andız* : Tr. *andız*; ayrıca bkz. 69.

76. *zahiriye* : İt. *Zahiriyye*.

*** Kısaltmalar ve İşaretler:**

İt. : İtalyan haritasındaki yazım.

Gr. : Grekçe

Tr. : Türkçe

hdb. : Halk dilinde bilindiği şekilde.

< : Bu şekilden gelir. ? : Tahminî şekil.

+ : Birleşik kelime.

~ : Alternatif şekil

*** Bilgilerinden istifade edilen İstanköylü kaynak kişilerden bazıları:**

Mehmet İzmirlioğlu (1926 doğumlu; İstanköy'deki en yaşlı Türk [bkz. *Resim IV*]), İsmet Kunellaki (1944 doğumlu; İstanköy'deki bugün kapalı bulunan Türk okulunun son öğretmeni Remziye Kunellaki'nin yakını), İbrahim Kunellaki (1946 doğumlu; Müslümanlar Derneği Başkanı), İsmail Acımüezzin (1953 doğumlu), Ali Payzanoğlu (1954 doğumlu), Kadri Memiş (1964 doğumlu; İstanköy Kardeşlik Derneği Başkanı), Aytül Haydaraki (yerel esnaf, butik sahibi), Mazlum Payzanoğlu (İstanköy Kardeşlik Derneği Eski Başkanı, Turizmci), Süleyman Kavakçı (Defterdar Camii müezzini).

Kaynaklar

- Akbayar, N. (2001). *Osmanlı Yer Adları Sözlüğü*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt.
- ALİ Fuad (1338). *Adalarımız Türkiye'den, Anadolu'dan Ayrılmaz*. Kastamonu.
- Başkan, Ö. (1970). "Türkiye Köy Adları Üzerine Bir Deneme". *TDAY Belleten*, 237-251.
- Berbercan, M. T. (2013). "Karatekin İsmi Üzerine Etimolojik Tespitler". *Yalın Kaya Bitigi – Osman Fikri Sertkaya Armağanı* içinde (s. 207-213). Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü.
- Berbercan, M. T. (2014). "Yunan Adalarındaki Eski Türk Varlığının Edebî İzleri I: Midilli". *Karatekin Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 4, 13-31.
- Berbercan, M. T. (2016). "Where is the Name of the Island 'Sakiz' Coming from?". *Proceedings of III. International Cesme-Chios History, Culture and Tourism Symposium (3-4 Kasım 2016)* içinde (s. 122-127). İzmir – Çeşme: Ege Üniversitesi & University of Aegean / Chios.
- Berbercan, M. T. (2018a). "İstanköy (Kos) Türk Ağzı". *Adalarda Türk-İslam Kültürü Sempozyumu Bildiriler Kitabı* içinde (s. 335-350). Lefkoşa: Kıbrıs Sosyal Bilimler Üniversitesi.
- Berbercan, M. T. (2018b). "İstanköy Adasının İsmi Nereden Geliyor?". *Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi*, 5(11), 19-22.
- Caferoğlu, A. (1974). *Türk Dili Tarihi II*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi.
- Ceylan, M. A. (2004). *Ege Adalarında Türkçe Yer Adları Üzerine Bir İnceleme*. İstanbul: Çantay.
- Eren, H. (1965). "Yer Adlarımızın Dili". *TDAY Belleten 1965*, 154-165.
- Evliya Çelebi Seyahatnamesi IX. Kitap* (2005). İstanbul: Yapı Kredi.
- Fautré, W. (2017). *Yunanistan: Rodos ve İstanköy'deki Etnik Türkler* (ed. Avrupa Milletleri Federal Birliği ile Rodos, İstanköy ve Onikiada Türkleri Kültür ve Dayanışma Derneği). Human Rights Without Frontiers International.
- Gülensoy, T. (1995a). *Türkçe Yer Adları Kılavuzu*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Gülensoy, T. (1995b). "Orta Asya'daki Türk Yer Adlarının Anadolu'daki İzleri". *Tarih Boyunca Anadolu'da Türk Nüfus ve Kültür Yapısı (Tebliğler)* içinde (s. 164-175). Ankara: Türk Yurdu.

- Gülensoy, T. (1998). “Anadolu Yer Adlarına Genel Bir Bakış”. *Prof. Dr. Dursun Yıldırım Armağanı* içinde (s. 41-48). Ankara.
- Halikarnas Balıkcısı (1977). *Hey Koca Yurt*. İstanbul: Hürriyet.
- Halikarnas Balıkcısı (1985). *Düşün Yazıları*. İstanbul: Bilgi.
- Özgün, C., Kaymakçı, M. (2015). *Ege Denizinden Yükselen Sessiz Çılgılık, Rodos ve İstanköy Türklerinin Yakın Tarihi*. İzmir: Rodos, İstanköy ve Onikiada Türkleri Kültür ve Dayanışma Derneği.
- Piri Reis (1973). *Kitâb-ı Bahriyye, Denizcilik Kitabı I-II*. İstanbul: Tercüman.
- Rodos ve İstanköy Türklüğü Ansiklopedisi* (2017). İzmir: Rodos, İstanköy ve Onikiada Türkleri Kültür ve Dayanışma Derneği.
- Şahin, İ. (2015a). *Adbilim (Çerçeve, Terim, Yöntem ve Sınıflandırmalarıyla)*. Ankara: Pegem.
- Şahin, İ. (2015b). “Türkiye Yeradbiliminde Leksik-Semantik Sınıflandırma Meselesi”. *Avrasya Terim Dergisi*, 1, 10-21.

OLD TURKISH TOPONYMS IN ISTANKOY (KOS)

Abstract

From the past to present, following the traces of a language and culture on a land is possible with to determine the toponyms which are conserved as an ethno-cultural trace on that land. For that reason, toponyms are the foremost evidence for cultures and languages on the geography. To examine the permanent effects of Turkish language and culture on the land governed by Turks begins with the philological survey on Turkish names from past to today given to mountains, rivers, meadows and all geographical areas and also to established or populated villages, districts, cities etc. via activism of Turkish migration and influx. Additionally, conclusions of the toponym studies in the context of lingo-cultural effects requires dissection on an analytical perspective. In line with this objective, in this work, a philological analysis is made on Turkish toponyms belonging to the unheeded Turks of Kos (Istankoy), as a continuation and remainders of Ottomans in the Aegean Islands on the west side of Turkic World. The basic sources of this work are the datas gained from the fieldwork and records of the old mappery.

Turkish population known in Kos is approximately 1500 but in the future that population will be decreased along the next years via marriage or some other unmediated cultural assimilations. Besides, Turkish culture will be diminished or passivated by the facts of the above-mentioned affects. From the optimistic view, that is a great chance to find remainders of Ottoman period and Turkish atmosphere in Kos. This kind of atmospher, in other words that disappearing culture must be analysed in detail and so the existence of Turkic population in Aegean islands can be illuminated by academical studies. About 500 years having many Turkish toponyms the island Kos was the centre of existence of Ottoman Turks same as the island Lesvos (Midilli), but in Lesvos, there is no Turkish people now so the traces of Ottoman culture can easily be erased and ruined. But the islands Kos and Rhodes are culturally the alive centres of Ottoman period in Aegean region today beacause both islands have Turkish population and culture. Apart form the politics, because an negative situation may occur by means of misapprehension between the countries, the Turks of the Twelve Islands must be conserved with their culture and studied from the perspective of language, history and folklore. Naturally, this effort would be an important step for illuminating the language, history and folklore of the western side of Turkic world from the cultural view.

Toponyms are the most important traces of the cultures and langauges in the geography. To study a culture begins with the studying the toponyms in the geographical environment (mountains, rivers, lakes, seas, meadows, villages, etc.) given by the people living or lived there. Because the life depends the

land as well as it depends the time. The land tells the past and also will tell the future. The name of a land belongs the nation who uses that name. Researchers on the culture, philologists, linguists and historians can discover the older generations lived for centuries in the land by searching the toponyms. In the period of Italian fascist government of Kos, many Turkish monuments, tombs were destroyed and instead of them, new buildings and roads were built. But for both nations there was only one beneficial way of that fascist government. That was the equalitarian manner for multi-cultural atmosphere of the islands. Also this is important that Italians did not interference the toponyms directly and on the contrary, conserved the land names of Turks on the mappery for the islands. On this point, Italian maps have special characteristics for the detection of Turkish toponyms in Kos. Because only Greek place names, toponyms can be seen on the current maps today. The updated maps of Greece after 1947 indicates the alteration from Turkish toponyms to Greek, in other words, the new maps prove the existence of new arranged Greek names instead of old Turkish names naturally. In the analyse, an Italian map conserved in the British Library in London “Della Carta dell’Isola di Coo (The map of Kos [Istankoy])” is studied and Turkish toponyms as heritage of the Ottoman period in Kos are classified from the perspective of onomastics.